

Het „springnet” van de Maaskant; kievitenvangst in Brabant in de vorige eeuw

HUB. J. J. OOME.

Toen in de vorige eeuw, met uitzondering van de zomermaanden, de weidse polderlanden langs de Maas steeds onder water kwamen, pleisterden daar enorme hoeveelheden water of drassig land minnende vogels.

In de kleine dorpen heerste veel werkloosheid, zodat het voor de hand lag dat allerlei vormen van het jachtbedrijf intensief beoefend werden. Men trof er broodjagers, gansvangers, kooikers, kwettelaars en kievitenvangers. Ook waren er, die, als men de verhalen mag geloven, een aardige verdienste hadden aan het verzamelen van donsveren die over het water op diverse plaatsen bij elkaar waaiden en aftrek vonden voor bedden-fabrikage. Erg in zwang was het kievitenvangen, dat evenals het gansvangen gedeeltelijk op „den droge” werd gedaan, het eerste zelfs in de maanden juli en augustus in de hooilanden.

Die kievitenvangst geschiedde met een net, dat opgesteld werd op plaatsen waar voor Kieviten door hoog gras of ruigte geen of nauwelijks plaats was om te landen (fig. 1).

Men koos een plaats waar trekkende of zwerfende Kieviten bij voorkeur passeerden en maaide daar een open plek van 8 bij 2 meter. Men trachtte met het geheel zo min mogelijk hooiland te beschadigen. In de „nawei”, dat is de tweede grasoogst, hier „eemer” genoemd, leverde dit de minste last met de grondgebruikers.

De open plek moest precies door het net bedekt kunnen worden.

Het gemaaid gras werd op een hoop in de nabijheid gelegd om er later het net en de bijbehorende staven of „lurfstokken” mee onder te dekken. Die staven waren eenvoudige

ronde houten stokken met van boven een gleufje. Met een scherpe schop werd nu voor deze beide staven aan elk van de twee korte zijden van de vangplaats van het midden tot aan de hoek een geul gegraven van bijna 1 meter lang, 5 cm breed, aan de hoek 3 cm en in het midden van het veld 8 cm diep.

Aan de diepe zijde van elk der geulen, dus in het midden van de zijden van de vangplaats, werd dan een „lurfhoutje” vastgezet en de staven werden in de geulen, onder een helling dus, los tegen de lurfhoutjes, die als scharnier moesten fungeren, gelegd. Vervolgens sloeg men aan de ene kant op 7 meter, aan de andere kant op ca. 80 meter afstand van de vangplaats een paal, waartussen een wel 100 meter lang en 1 centimeter dik, getaand touw, de treklijn, werd gespannen en door de gleufjes in de beide staven gelegd. Aan de benedenwindse zijde, 2 stappen uit de lange lijn en ongeveer 10 stappen uit het net, kwam een paaltje voor de „zweeplijn”, die van te voren met een ring of katrol aan de treklijn was geschoven. De lijn kon nu zijdelings worden weggetrokken, waardoor ze op optimale spanning kwam. Door hun schuine ligging zouden de staven direct opwippen, doch dit werd voorkomen door een keephoutje, dat men naast elke staaf in de grond had geslagen en waarin de staven werden geborgen, die aan de kant van de zweeplijn ruim onder de keep, de andere op het uiterste nippertje.

Het netwerk had de lengte van de kaal gemaaid vangplaats en was met de ene lengtezijde aan de treklijn geregen, met de andere lengtezijde onder de lijn met pennen

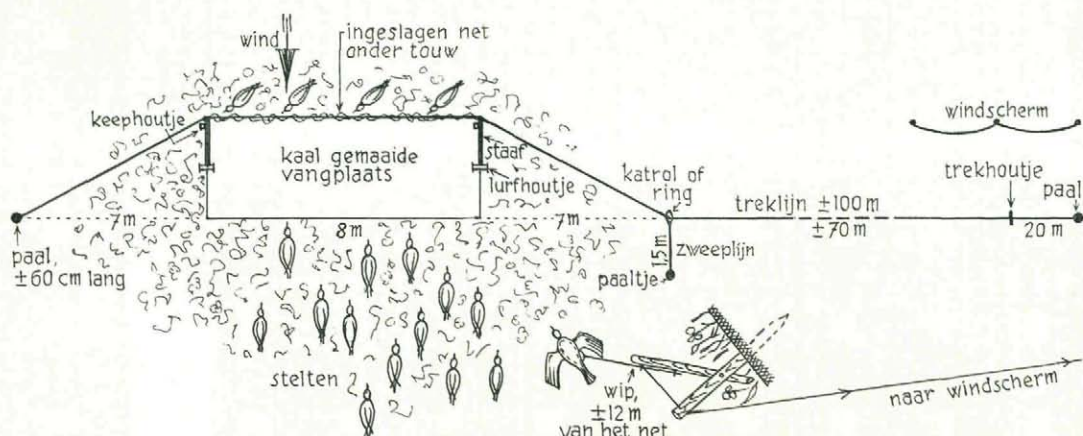

Fig. 1. Het „springnet” gereed voor de vangst, met de „stelten” en de vogel op de wip.

aan de grond bevestigd. Het vangklare net lag dus *ineengeslagen* onder de lijn.

Bij de vangplaats dekte men alles zorgvuldig met gemaaid gras toe.

De vanger bediende het net op een afstand van wel 80 meter van de vangplaats; hij behoefde zich daarom voor de Kieviten niet te verschuilen. Om enige beschutting te hebben in het open veld stelde men een klein windscherm op, bestaande uit een stuk zeildoek, 1,5 meter breed en zo hoog dat er precies overheen gekeken kon worden. Het geheel, opgehangen aan 3 in de grond gestoken stokken, werd eenvoudig „het zeiltje” doch ook wel „de schuil” genoemd. Bij de schuil werd een dwarshoutje gestoken door een in de treklijn geslagen lus om beter te kunnen trekken.

Slechts van één oude vanger is mij bekend dat hij gebruik maakte van een lokfluitje. De overigen bootsten de lokroep na met hun mond of deden het geheel zonder.

Als lokvogels werden opgestopte huidjes van gevangen Kieviten gebezigd. Hiertoe werden twee bundeltjes zorgvuldig gedroogd zeggegras zodanig in elkaar geslagen en met touw vastgebonden dat een lichaampje ontstond waaromheen het huidje werd geplooid, dicht genaaid en met scherpe vlierhouten pennen

door kop, stuit en vleugelboegen vastgezet. Deze lokvogels, welke men „stelten”, „poppen” of „apen” noemde, werden niet geprepareerd, doch in de oven van het keukenfornuis gedroogd.

Van de ongeveer 20 stelten die nodig waren, werden er 4 „boven” het net in de kant van het hoge gras gezet, de rest kwam zorgvuldig met de kop in de wind aan de benedenwindse kant. Met een in de buik gestoken stokje stonden ze aan de grond geprikt. Als levende lokker gebruikte men één Kievit op de wip. Men spreekt van de „roerkievit”, terwijl de zitplaats voor de vogel „de pan” genoemd wordt (fig. 2). De lokvogel stak men met de hielen door de langwerpige gaten in de pan en vergrendelde deze door tussen de pan en de holte van het gewricht een bosje omwonden veren te schuiven. Het stuk ijzerdraad tussen de pan en de stok bood de mogelijkheid de roerkievit precies met zijn kop in de wind te zetten door wat bij te buigen.

Als de hele dag gevangen werd, moest 3 à 4 maal een nieuwe roervogel worden opgezet; eten of drinken kon de roervogel niet. Alleen als men de andere dag ook ving, hield men de laatste roervogel vast tot men een verse ving. Sommigen echter hielden een

goede roerkievit een heel seizoen lang in een grote mand in leven. Als men geen levende lokker had was het natuurlijk het moeilijkst de eerste vogel te vangen.

De kunst was precies op tijd te roeren. Bij in aantocht zijnde Kieviten had te vroeg roeren geen nut en iets te laat roeren zou argwaan opwekken. Zodra enige buit op de vangplaats was neergestreken, deed een flinke haal aan het trekhoutje de staven onder de keephouten uitspringen en liftte de lijn met het net op de staven over de vangplaats. De losse staven, die immers noch aan de lurfhoutjes, noch aan het net waren bevestigd, vlogen wel 10 tot 20 meter het veld in.

Terwijl in het hierboven besproken geval het hoge gras de Kieviten belette naast het net neer te strijken, kon dit ook worden bereikt door aan het water of op een eilandje in het water te vangen.

Benedenwinds van het vangbereik moest het water zo diep zijn dat de vogels niet konden neerstrijken, aan de 3 andere zijden moest diep water of hoge begroeiing zijn.

Om een groter, maar vooral hoger vangbereik te hebben, gebruikte men aan het water zg. „dubbele stokken”, d.w.z. staven die, in plaats van half zo lang, even lang waren als het net breed was. Het net kon dus niet in vangklare stand ineengeslagen onder de lijn liggen (in vinkerstermen „druipnet”) doch lag geheel uitgespreid tussen lijn en staven en was tussen de lurfhouten of lurven in vastgepend (wat in vinkerstermen een „open net” heet). De lurven nu zaten ongeveer 30 cm vanaf de waterlijn op het land, terwijl de bovenlijn van het net een meter verder op het land lag. De wip stond altijd op het droge. Wilden nu aanvliegende Kieviten landen, dan trachtten zij dit eerst te doen tussen de stelten, die op lange stokken juist boven het water stonden. Al trachtend grond onder de voeten te krijgen fladderden ze verder tot op

de vangplaats. Doordat ze vaak over elkaar heenstrijken bij het invallen, zaten de laatste nog wel een meter in de lucht als de eerste het uitgespreide net raakten. Dit net voelend sprongen ze meestal direct weer op. Op dat moment moest de vanger dus trekken, waarop het net wel twee meter opzwepte, met een grote boog de nog boven het water hangende vogels schepte en met de bovenlijn vlak bij het water op het land viel. Van het net was dus een soort zak gevormd, waarin de gevangen vogels zaten, welke alle in het water lagen.

Opgemerkt dient nog, dat een vangplaats aan het water vinden, de meeste moeilijkheden opriep. De vogels vallen in recht op de wind, een geschikte oever of eilandje moest dus loodrecht op de windrichting liggen. Draaide de wind dan moest men verstellen. Het beschreven en afgebeelde net is oud, primitief, doch doelmatig. Het is volgens steeds vrijwel hetzelfde principe op vele plaatsen in Nederland gebruikt, tot dit door de vogelwet strafbaar werd gesteld. Overigens, al zij het dan incidenteel, ook nog wel daarna, daar politie-controle destijds veel te wensen overliet.

Voor bv. het ringonderzoek zou de op het land toegepaste methode ondertussen zonder meer zeer bruikbaar zijn. De als laatste beschreven methode aan het water is voor

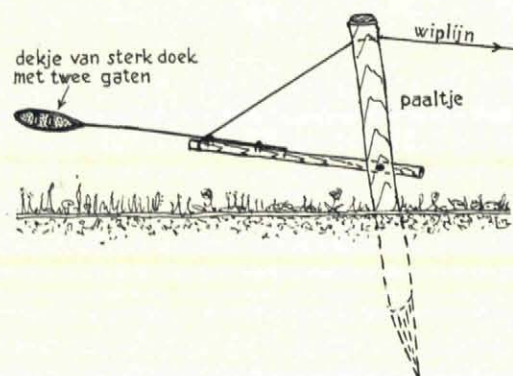

Fig. 2. De constructie van de wip.

ringwerk niet geschikt.

Het aan de Reeuwijkse en Sluipwijkse Plas- sen door het bekende kievitenringstation Reeuwijk toegepaste systeem is ook in principe gelijk aan het hier beschrevene (zie de 17e publikatie van de stichting „Vogeltrek- station Texel”, verslag kievitenringstation Reeuwijk 1938-1942, door Kluyver en Van der Starre in *Ardea* 32, blz. 264-270). Op- gemerkt dient nog dat het bezwaar van van- gen voor ringonderzoek boven het water door het ringstation Reeuwijk op even sim- pele als ingenieuze wijze is opgelost; dit valt evenwel buiten de strekking van dit artikel. Voor wat de aantallen betreft, is me wel gebleken dat in de Maaslanden de kleinste gehuchten tientallen vangers telden die hetzij in het voorjaar, hetzij in de nazomer en de late herfst, enkele dagen per week vingen. Het daggemiddelde moet ongeveer 15 stuks

zijn geweest. Overigens waren er lieden die de kost verdienden met jagen en vissen en in een periode met goede trek van Kieviten weken achtereen in het veld lagen, ook zon- dags, en een weektotaal haalden van 600 à 700 stuks. Al deze gevangen en gedode vo- gels werden verhandeld bij een poelier in 's-Hertogenbosch, vanwaar ze in de Hallen te Parijs terecht kwamen.

In de uiterwaarden en polders langs de Maas werd het hier beschreven net in het voor- jaar vaak gelegd op baltsplaatsen van Kemp- hanen. Om de paar dagen trok men het 's ochtends dicht als het kleurrijke gezelschap rondartelde. Onnodig te zeggen dat de vele populaties verschrikkelijk werden uitgedund op deze manier. Tot vóór het droogmaken, de nieuwe landbouwmethode en de insecticiden, bleef het er echter van de Kemphanen wemelen.

Leeuwen krijgen zenders voor gedragsonderzoek

NOEL PULLMAN.

In Zuid-Afrika worden speciale maatregelen genomen ter bescherming van de Leeuw die, ondanks zijn woeste reputatie, door de jacht- opzieners wordt beschouwd als een uitzon- derlijk kwetsbaar dier.

In het Krüger Nationale Park, waar naar schatting 1000 Leeuwen leven, is de Zuid- afrikaanse Raad voor Wetenschappelijk en Industrieel Onderzoek begonnen met experi- menten. Een recente bevolkingsexplosie als bij andere wilde dieren heeft zich niet voor- gedaan bij de Leeuwen, die de laatste vijf jaar zijn uitgebreid met naar schatting slechts 200 stuks.

Deze feiten zijn bekend gemaakt door het Bestuur van het Nationale Park in Zuid- Afrika, dat heeft ontdekt dat de sterfte onder de welpen niet minder dan 80% be- draagt. Een van de problemen is ondervoe-

ding dan wel verkeerde voeding.

Er bestaat opmerkelijk weinig wetenschap- pelijke kennis omtrent de Leeuw in zijn wilde staat, ondanks zijn faam als een van de meest interessante en populaire grote roofdieren.

Teneinde het gedragspatroon van naderbij te bestuderen, zijn jachtopzieners begonnen met een programma om Leeuwen uit te rus- ten met zeer kleine, van batterijen voorziene radiozendentjes. Met andere wilde dieren in Zuid-Afrika, waaronder neushoorns, olifan- ten, zebra's, wrattenzwijnen en verscheidene soorten antilopen, zijn met succes gelijk- soortige proeven uitgevoerd.

De eerste moeilijkheid die zich voordeed, was het vangen en verdoven van de Leeu- wen, aangezien de verdovingsmiddelen die gewoonlijk worden toegediend met behulp